

CĂRȚI NOI

„Plicurile“ lui Norman Manea

În „România literară“ au apărut în ultimii ani, număr de număr, scrisori adresate de poetul bucovinean Emil Brumaru - un nume în literatura română postbelică - criticului și prietenului său Lucian Raicu. Un mare scriitor... de epistole (desigur, înainte de toate, prozator) cu o soartă asemănătoare (cunoscut în România, exilat înainte de 1989) este și Norman Manea, care s-a stabilit în S.U.A., după ce a publicat zece volume în România (unul dintre puținii premiați ai Uniunii Scriitorilor, căruia i s-a retras premiul, în 1984). Cărțile sale, publicate în străinătate, au fost traduse în 15 limbi, printre acestea numărându-se și *Plicul negru*, *Întoarcerea huliganului*, *Casa melcului*, *Dictatorul și artistul*, *Octombrie, ora opt*, *Fericierea obligatorie*, publicate în România după 1989. Tot în perioada 1989-2004, scriitorul a fost distins cu importante premii americane și internaționale (McArthur, Literary Lion, Nonino).

În anul 2004, Editura Polirom a publicat volumul

Plicuri și portrete, o antologie de „suflet“ a lui Manea, cu o dedicație adresată lui Lucian Raicu și Soniei Larian. Volumul se deschide cu amintirea debutului literar al lui Manea, datorat lui M.R. Paraschivescu, care devine și personajul principal al evocării acestuia, un om cu multe contradicții, generos și impulsiv, extrem de sociabil, comunist aflat în disidență față de oficialități, care a lansat mulți scriitori români. Următoarea evocare, era normal, îl are ca „subiect“ pe Lucian Raicu, cel care spuse: „Un critic este totdeauna mai mult decât un critic și cine nu este mai mult nu este nimic“. Apoi vine Florin Mugur, din lumea umbrelor, cu scrisorile sale, semnate înainte de 1989 cu numele soției, Lulia, a cărei pierdere l-a afectat pe poet mai mult ca orice, pe fondul unor varii dezamăgiri și oboseli nervoase. Emoționante sunt și evocările dedicate lui Sorin Titel (fizic fragil, un mare talent), Nichita Stănescu (aflat în frondă, dar monopolizat fraudulos de oficiali), Radu Petrescu („întruparea literaturii

înseși“), apoi poeta de excepție, Mariana Marin, care îi dedică un poem lui Manea de Pesah, cu câțiva ani înaintea propriului sfârșit tragic. Ar trebui să înșirăm multe nume pomenite de epistolerul Norman Manea, care știe să trăiască simultan în trei țări: cea natală, România, cea de adopție, S.U.A., și cea a strămoșilor, Israel. Este vorba de Virgil Duda, Marta Petreu, Ștefan Bănulescu -, dar și în țările Occidentului european, cu scriitori în exil (Gelu Ionescu, Ion Negoitescu ș.a.). Nu lipsesc Mircea Zăciu, Marin Sorescu. Norman Manea știe să „circule“ în timp și în spațiu cu suplețe și înțelegere atentă a unor „fenomene“ ca M. Blecher, Ernesto Sabato, Robert Musil, Bruno Schulz, Cioran, Saul Bellow, Imre Kertész și mulți alții. Suntem în fața unor adevărate fragmente de istorie literară a secolului XX pe diverse plaiuri, în diverse planuri.

O altă surpriză ne-o oferă ultima parte a cărții, în care citim un poem „în cheie“ Benjamin Fundoianu, cu un moto din Primo Levi. Poemul se numește *Vorbind pietrei* și este scris cu ocazia Târgului de Carte de la Ierusalim, din 2003. Nu încercăm să dăm o definiție, dar cartea lui Norman Manea pare o placă de marmură în care numele prietenilor, ca și al unor oameni apropiați spiritual de autor, aflați pe alte coordonate ale timpului, momente istorice și de valoare umană, intimă, sunt încrustate cu forța iubirii, iar iubirea este unica „mater“ a culturii și artei.

BORIS MARIAN

Ceea ce structurează etnosociologul Hary Kuller în volumul *Presă evreiască din România* (Editura Tritonic, 2004) este fundamental pentru orice cercetare științifică a temei. Într-un limbaj laconic, lăsând să vorbească

evenimente, date, nume-instituție, cartea este o sinteză pe orizontală (momente din istoria evreilor români reflectate în presa de limbă idiş, ebraică, română, de la începuturile emancipării până imediat după 23 august 1944) și verticală (ziariști evreo-români înobilând, cu scrisul lor, publicațiile în care și-au zidit existența), realizată cu pasiunea pentru rigoare și forța de a merge la esența lucrurilor caracteristice autorului. Dezghetoizare, integrare, luptă împotriva discriminării etnice și confesionale, combaterea antisemitismului sunt câteva dintre rațiunile din care se naște „Israelitul Român“ (1857), după „Korot Haitim“, publicație în ebraică, în care hasidismul se înfruntă cu ideile *maskilim*-ilor, adepți ai emancipării. România își dobândește independența, dar situația evreilor rămâne neschimbată. „Fraternitatea“, scoasă după război (1879), militează pentru egalitate de tratament și modificarea articolului 7 din Constituție, în care se stipula că pot primi cetățenie română numai locuitorii de religie creștină. Lupta pentru încetățenire e preluată de „Egalitatea“, a cărei carieră (50 de ani de existență)

Amintirile unui evreu liberal

Cartea postumă a lui Valentin Saxone, *Speranțe în întuneric* (scrisă în Israel, dar publicată de Editura „Viitorul românesc“ din București) este o „rara avis“ a literaturii memorialistice aparținând unor personalități evreiești din perioada interbelică și postbelică. Ea cuprinde amintirile unui evreu liberal, care, asemănător cu o serie de oameni politici români de aceeași orientare, a suferit, din cauza crezului său, în închisorile regimului comunist. *Speranțe în întuneric* este o carte care pulberă un mit drag antisemiților contemporani, potrivit căruia evreii au fost comuniști și au contribuit la instaurarea regimului de tristă amintire. Iată un intelectual evreu - și așa ca el au fost foarte mulți alții - care, după 1948, nu și-a putut exercita profesiunea de avocat și care, pe baza unor acuzații false, a fost condamnat, împreună cu prietenii și tovarășii lui de idei, din motive politice. Dar, în plus față de aceștia, el a fost acuzat - ca evreu - și de spionaj în favoarea Israelului.

În 1959, după ce a reușit pentru scurtă vreme să-și recapete dreptul de a practica, Valentin Saxone este arestat cu grupul său de prieteni cu care se întâlnea frecvent și cu care formase, în 1944, „Partidul Popular Românesc“. Această formațiune a participat și la alegerile din 1946. A fost acuzat de complot împotriva ordinii de stat și de intenția de a forma un partid creștin-democrat. În ce măsură sentințele erau dinainte pronunțate și

absurditatea acuzației, arătând că, fiind evreu și epitrop la Sinagoga Mare, nu putea participa la formarea unui partid... creștin. „Această afirmație a provocat ilaritate atât în sală, cât și în rândul instanței. Dar, ce folos, pedepsele nu erau hotărâte de instanța de judecată, ci primite de la Serviciul de Securitate a Statului și pronunțate în conformitate“, scrie autorul. În consecință, Valentin Saxone a petrecut ani grei la închisoarea Jilava, fiind supus unui regim dur, aplicat deținuților politici, descris cu multe detalii în „Memorii“. Spre norocul lui, nu atâția la cât a fost condamnat - 20. A fost eliberat în 1964, prin amnistia dată, sub presiunea Occidentului, în favoarea acestei categorii de deținuți, după care a emigrat în Israel.

Dintre multele aspecte relatate de autor, aș menționa, în mod special, două. Unul - ajutorul pe care l-a primit, în timpul regimului Antonescu, de la prietenii lui români, prin care a reușit să scape de deportare și să supraviețuiască. Al doilea - felul în care s-a comportat în închisoare. În fața atitudinii pline de demnitate pe care a adoptat-o, susținând în permanență drepturile pe care le avea chiar ca deținut, până și torționarii au dat înapoi și au manifestat un anumit tip de respect față de el.

Speranțe în întuneric este un document valoros pentru toți cei care vor să cunoască istoria reală, multilaterală a evreilor români din acei ani.

EVA GALAMBOS

Din istoria jurnalismului evreo-român

e comparabilă cu „Haoieț“ (40 de ani). Ideea sionistă a făcut să ființeze foi volante ale emigranților de la 1900. Gazete evreiești, de foarte bună calitate, apar, după 1919, în toate provinciile României reintregite. O revistă culturală socio-politică evreiască a vremii, ziar informativ și polemic, spunând nu - ghettoizării și nu - asimilării, a fost „Curierul Israelit“. După interzicerea apariției presei evreiești libere (1938), o atenție specială este consacrată „Gazetei Evreiești“, organ al Centralei Evreilor, care, concentrând un număr mare de condeie valoroase ale vremii, a reușit, între anii 1942-1944, să devină, în pofida aparenței oficioase, încă o formă a rezistenței evreiești în timpul prigoanei. Semnificative pentru preocupările sociologului sunt considerațiile de imagologie a evreului desprinse dintr-un studiu de surprinzătoare modernitate apărut în „Anuarul pentru israeliți“, considerații concepute într-un spirit interactiv, în care numai grupările tematice aparțin cercetătorului: evreul în raport cu alte minorități, ocupații, caracter dominant ș.a.

O publicație mai puțin cunoscută, analizată de Hary Kuller, este „Buletinul înfrățirii Zion“, fondat în 1875, organ al Filialei „B'nai B'rith“ în România. Dacă parcurgem fie și o pagină din ciclurile de evenimente culturale consacrate în filele sale, realizăm cât de lipsite de temei au fost și sunt obsesiile extremismului, cum s-au raportat și continuă să se raporteze evreii români la cultura română, ce înseamnă reala interetnicitate. Parcurgem câteva repere ale anului 1901: 11 luni 12 și marți 13 martie, se reprezintă pe scena Naționalului ieșean premiera piesei „Manasse“, de Ronetti-Roman 11 M. Cohen-Lănaru, laureat al Conservatorului din Paris [...]. este numit profesor la Academia de Muzică și Artă Dramatică (31 august) 11 Ministerul Instrucțiunii Publice și al Cultelor face cunoscut Primăriei din Craiova că s-a acceptat donația de carte a lui Isaac I. Benvenisti pentru Biblioteca Publică (în C. I. 1 septembrie) ș.a.

Luminile care au făcut să strălucească publicațiile evreiești, de-a lungul timpului, trecute în revistă de Hary Kuller, ar merita, poate, ele însele serii de micro-monografii. Subiect incitant, credem, pentru cercetătorii de azi și de mâine ai jurnalismului evreo-român. Pe când o analiză, la fel de exhaustivă, a presei evreiești postbelice, în special a „Revistei Culturii Mozaic“ și a „Realității Evreiești“?

IULIA DELEANU

Axat pe comemorarea, pentru prima oară, a Zilei Holocaustului în România, numărul 14/2004 al buletinului „Memento“, editat de Asociația „Memento Buchenwald“, se distinge prin autenticitatea trăirilor personale ale autorilor-supraviețuitori. Holocaustul înseamnă nu numai Auschwitz, înseamnă și Transnistria, accentuează editorialistul Vasile Grunea. „Memento“ este printre puținele publicații din țară care reproduc *in extenso* cuvântarea rostită în Parlament de președintele României la acea dată, Ion Iliescu, la Adunarea Publică din 12 octombrie 2004. Pentru

Memorie și actualitate

Nicolae Kallós, Holocaustul din Ardealul de Nord-Vest, pagină de viață, face obiectul unei întrebări fără răspuns: se putea reacționa împotriva dezastrului? Dacă îl neliniștește o stare de spirit, fiindcă ea se repercutază în contemporaneitate, este indiferența celorlalți, simbolizată prin imaginea obsesivă a unui șir neîntrerupt de oameni cărora li se vede doar spatele, dintr-un tablou aflat într-unul din muzeele israeliene. Hipersensibilitatea evreilor la fenomenul antisemit este justificată, „pentru că acționează în noi sentimentul «déjà vu»... «déjà vu». Așa s-a început [Holocaustul - n.r.]“. Relatări despre sinistrele experimente pe deținuți, la Buchenwald, momente tragice despre moarte și supraviețuire ale foștilor *Häftling*-i - dr. André Weiss, Nussbaum László, Gabriel Lampel, dr. Petru Mureșan - întregesc un număr de ținută intelectuală și de substanță, căruia poezia lui Nelly Sachs, „Vei da socoteală“, și rândurile *In memoriam Andrei Fodor*, stins din viață în 2004, îi conferă lirism și sobrietate. (I.D.)

Un Mark Twain al evreilor – EPHRAIM KISHON

Ephraim Kishon s-a născut în 1924, la Budapesta, a publicat eseuri umoristice și scenete în limba maghiară, iar în 1949, a venit în Israel, unde a început să scrie în limba ebraică, limbă pe care a asimilat-o atât de rapid încât în 1952 era prezent în cotidianul „Maariv“ cu o rubrică permanentă. A publicat numeroase cărți, multe traduse în mai toate limbile de circulație internațională, ca și în română (înainte de 1989). Autor de scenarii de film (*Sallah* a fost nominalizat în 1964 pentru Oscar), piese de teatru, Kishon este astăzi recunoscut drept unul dintre cei mai reprezentativi umoriști evrei, de talie internațională. Dintre titlurile care l-au făcut remarcat amintim: *Nepoatele lui Loth*; *Balena pe malul mării*; *A răde la Ierusalim*; *Ce familie? Dar e a mea?*; *Aceasta este cea mai bună soție*; *Afurisții fii ai lui Abraham* și multe altele. „Nimic nu poate rezista asaltului râsului“, spunea Mark Twain, citat de Radu Lupan, cel care a tradus în română antologia *De 99 de ori Ephraim Kishon*, publicată recent la Ed. Hasefer (redactor Ștefan Lureș). Despre sine, Kishon spune că are „privirea unui scriitor înnașcut“ și credem că are motive să-și „declare“ talentul nepuizabil, cum altul și-ar declara milioanele ori miliardele. Prozele din antologia menționată au o trăsătură comună - satira onestă la adresa conaționalilor, a multora dintre ei, ca indivizi sociali, în intimitate, în viața publică etc. Am fi curioși, oare, ce ar putea găsi „util“ un antisemit în scrierile lui Kishon? Credem că nimic, deoarece comicul, umorul create de acesta au amprenta unei conștiințe iubitoare de oameni, nu numai de conaționali, de oameni în genere. Există caricaturi și caricaturi, există ironii și ironii. Cele încărcate de ură nu trec, nu au viață lungă. Ce scrie Kishon „trece“, traversează suflete și granițe. Prozatorul știe să intre în cotidianul burlesc pe care alții nu-l sesizează, are o tehnică rară de a doza umorul, totul pare simplu și în același timp fiecare „aventură“, indiferent că ne aflăm în Israel, Europa, S.U.A., ne poate pune pe gânduri. Este vorba de superficialitate, grabă, fanfaronadă, lipsă de comunicare, boli ale timpurilor noastre. „Pledoarie pentru imigrație selectivă“ amintește de Caragiale, alături putem să-l „dibuiim“ pe Cehov, stilul lui Kishon este variat, „mulat“ pe subiect, umorul e tonifiant (l-am recomanda și pentru tratarea oboselii nervoase). „Cum a fost învins Bonaparte“ este o mostră de umor tipic „kishonian“.

Literatura idiş, ca și urmașii ei, actuala literatură în ivrit păstrează și vor păstra nume strălucite, inclusiv pe cei satirici, începând cu Șalom Alehem și până astăzi, via Ephraim Kishon, I. Schechter, Mosari, fără a uita pe umoriști de alte limbi, inclusiv din România. Hasefer ne-a făcut un dar frumos în preajma anului 2005.

B. MEHR

EPHRAIM KISHON a încetat din viață

În urma unui atac de cord, la vârsta de 80 de ani, în locuința sa din Elveția. „Ephraim Kishon a fost, fără nici o îndoială, unul dintre cei mai proeminenți creatori ai culturii israeliene - a afirmat președintele Moshe Katsav.